

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 158 с.
2. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2007. – Т. 9, ч. 5. – С. 25–32.
3. Владимиров И. Ю. Особенности строения и функционирования ментальной модели партнера по общению : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук / Илья Юрьевич Владимиров. – Ярославль, 2004. – 16 с.
4. Гончаренко М. О. Теоретичний огляд проблеми духовного розвитку як важливого аспекту дослідження особистості в юнацькому віці [Електронний ресурс] / М. О. Гончаренко. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>.
5. Грановская Р. М. Психология веры / Р. М. Грановская. – С. Пб. : Питер, 2010. – 480 с.
6. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы / Е. А. Климов. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1969. – 278 с.
7. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – 2-е испр. изд. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
8. Практическое мышление: теоретические проблемы и прикладные аспекты: монография / кол. авт.; под ред. А. В. Карпова, Ю. К. Корнилова; Яросл. гос. ун-т. – Ярославль : ЯрГУ, 2007. – 440 с.
9. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : монографія / за ред. Н. В. Чепелевої. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 276 с.
10. Титаренко Т. М. Домагання особистості у контексті ефективного життєздійснення / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; редкол. С. Д. Максименко (голова) [та ін.]. – К. : Міленіум, 2007. – Вип. 18 (21). – С. 3–13.
11. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – С. Пб. : Питер, 2002. – 272 с.
12. Lasarus R. Stress, appraisal and coping [Electronic resource] / R. Lasarus, S. Folkman. – New York : Springer, 1984. – 446 p. – Retrieved from : <http://books.google.com.ua>.

УДК 159.93

Мирослав Савчин

АВТЕТИКА ДУХОВНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізується онтологія і феноменологія духовної сфери особистості (дух, містична настанова, духовна рефлексія), її прояви (духовні стани, духовний сенс життя, духовне сприймання часу), вплив духовного на її інтелектуальну, емоційно-ціннісну та поведінку сфери особистості. Стверджується, що духовність – необхідна умова досягнення людиною щастя, запорука побудови стосунків між людьми на істинному прагненні до любові й творчості.

Ключові слова: *дух, духовна сфера особистості, духовні стани, духовне життя, духовність, містична настанова.*

The article analyzes the ontology and phenomenology of spiritual development of a personality (spirit, mystical setting, spiritual reflection), its manifestation (the spiritual state, the spiritual meaning of life, the spiritual perception of time), the spiritual influence on her intellectual, emotional, values, and behavior of the individual sphere. Argues that spirituality is a necessary condition for the achievement of human happiness, security deposit build relationships between people and the true desire to love and creativity.

Keywords: spirit, spiritual sphere of personality, spiritual states, spiritual life, spirituality, mystical setting.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. у психології визріла ідея звернутися до духовності як реального предмета дослідження, що відкриє перспективу стати їй справжнім лідером у системі наук про людину [1; 3; 7; 12; 14; 15]. У вивченні духовності людини психологія повинна враховувати, а не ігнорувати внутрішнє буття душі, навіть якщо воно не є об'єктом її вивчення, адже в ньому – безпосередня суть людини. Постановка й вивчення проблеми духовності починається зі з'ясування онтологічного плану духовної реальності, а не з гносеологічного сенсу поняття. Осягнення духовності відбувається через діалог людини із сокровеними глибинами своєї душі. На думку російського психолога Б.Братуся, психологія спроможна вивчати саме зовнішню сторону душі, однак це вивчення повинно відбуватися з урахуванням пріоритетності переважно її внутрішньої сторони – духу. На його думку, у психологію має повернутися не зовнішній бік душі, а її внутрішній, її вищі прояви, але не як об'єкт вивчення, а як об'єкт співвіднесення й взаємозалежності, як поле смислотворення, орієнтир руху. Замикання духовного життя в людському розумі провокує в такої «духовної» людини внутрішній конфлікт на рівні чеснот.

Щоб не відбулась підміна психологічного розумінням душі (психіки) теологічним, необхідно психічне (сприймання, пам'ять, мислення, особистість тощо) розглядати як таке, що існує, діє не заради самого себе, а як апарат, інструмент досягнення людської суті – духовності. Духовність пов'язана з важковловимими гранями становлення, у якому поєднуються зріле сумління та інтенційність.

Урахування духовного «піднесе психологію по духовній вертикалі», «психологізує» думки щодо онтологічного зв'язку між людиною та Богом, можливостей реалізації їх діалогічної єдності. Однією з таких форм, на думку В.Зінченка, є уявлення про медіатори (знак, слово, символ та міф), творцем і носієм яких є людина. За її допомогою вона спілкується з Богом.

Духовність належить до родових ознак людського способу життя, оскільки людині дані від Бога певний спосіб тілесного існування, особлива форма душевного життя та інтегративний принцип духовного буття [9; 10; 11; 12; 13]. У духовній сфері реальність Бога наближається до реальності людини, а основи її існування та одночасно людська реальність показує себе Богу. Внутрішній світ переживань не є самовідмежованим, обмеженим, він має нескінченну глибину й безліч внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. На цьому шляху є перешкоди: зайва допитливість, себелюбство, страх людей, людські вподобання, бажання.

Духовності властивий момент трансцендентування, виходу за межі себе, але не в трактуванні трансперсональної психології. Людина, що звернулася до духовності, здатна розірвати егоцентричне коло абсурдного, обмеженого смертю індивідуального життя та надати йому високого сенсу. Духовність – це порив душі людини до вищого, ідеального, позаземного. Тільки цим шляхом людина може дістатися до найголовнішого, найсуттєвішого сенсу свого життя й досягти високої душевної гармонії, найвищої радості буття.

Основу духовності становить віра людини в безсмертя душі, її вічне життя, незнищенність творінь людського духу, розвиток і збагачення духовного життя. Духовність – це вищий момент людської індивідуальності, вона задає головну мету життя й розвитку людини, виявляється в почутті духовної родинності до всього людського й звеличеного. Духовне не змінює тілесне в людині, її природні потяги, а ошляхетнює, прикрашає біологічне (тілесне) і соціальне в людині, надає їм гуманістичного змісту. Трагедія буття людини на землі полягає в боротьбі між духовними поривами та природними й соціальними силами.

Духовність особистості не можна зрозуміти, виходячи з її емпіричних витоків. Психологія, як гуманітарна наука, зобов'язана пізнавати внутрішній світ людини, світ, який не можна виміряти, обчислити, відтворити. Однак ця неспроможність не є підставою для заперечення об'єктивності існування внутрішнього світу. Духовне Я людини має конкретні форми прояву: совість як голос Бога в душі людини, як вістка, що йде від Бога (на яку може дати, а може й не дати згоду людина), як моральна та духовна інтуїція, яку можна розвинути й наблизитися до реалізації в собі потенційного духовного Я, творча інтуїція, яка виявляє індивідуальність і безсмертність людини. Особливою формою прояву духовного Я є здатність до самопожертви, що в особливий спосіб засвідчує моральний обов'язок людини.

У психології має відбутися «олюднення» пізнання, зокрема врахування «останньої причинності», де панує «вища причинність, тобто до тієї істоти, яка від початку містить у собі достатню причину будь-якої можливої дії [4]. Аналізуючи концепцію «психічної причинності», В.Зеньковський побачив у ній заперечення будь-якої «аналогії», будь-якої схожості між психічним і матеріальною дійсністю, визнання того, що психічне принципово не походить від матеріального, що воно є «споконвічною духовною субстанцією». Учений доходить висновку, що в житті душі «не може бути мови про сувору закономірність», бо «воістину, душа наша – образ Божий».

Справжня «духовність – це пошук Бога у власній душі, це життя з Богом, у Богові, любов до Бога й несення божественного світла любові людям, дарування їм творчого божественного світла» [3, с.242]. Духовність, за М.Бердяєвим, є справжньою (у цьому сенсі «первинною») реальністю для людини. Духовний реалізм розкривається в любові, творчості, свободі, любові. Завдання людини, за М.Бердяєвим, полягає у звільненні свого духу з полону, «вийти з рабства у свободу», з ворожнечі «світу» в «космічну любов». Це можливо лише завдяки свободі й творчості, здатністю до яких обдарована людина, оскільки її природа є образом і подібністю Бога-творця. Свобода і творчість нерозривно пов'язані: «Таємниця творчості є таємниця свободи. Дух є любов до якості і воля до досконалості в усіх царинах життя. Саме духовне буття може бути визначене й описане лише в його значенні для людини і в його впливі на неї. Зрозуміти творчий акт й означає визнати його непоясненість і безосновність». Людина є «екзистенційним центром» світу, наділеним «страшною і останньою» свободою. Духовна природа людини настільки об'єктивується, зберігається й твориться, наскільки людина представлена в житті Іншого, живе для Іншого.

Духовність – явище винятково таємниче, недоступне прямому науковому вивченню, як до цього прагне багато дослідників. Трансцендентна духовність

пізнається принципово іншим шляхом – шляхом аскези. Щоб збагнути онтологію духовності трансцендентної природи, психологам необхідно звернутися до християнської традиції.

Духовність – це живе ставлення до Бога, це встановлення зв'язку між Богом і людиною. Тоді воля Бога поступово входить у людське життя, спочатку ззовні, а згодом і зсередини, настільки, що над усім переважає любов Божа, яка обожнює людське буття. Духовність одночасно є вершинним і глибинним – як річ у собі. Вона не може бути пояснена чимось недуховним; вона не може бути зумовлена чимось, не будучи ним детермінованою [2]. Духовність – це не продукт культури, нав'язаний людині. Духовність – це істинне єство людини, що знаходиться в глибинах її духу, її надсвідомого. Духовне начало, засноване на християнській моралі, любові до ближнього, зумовлює принципову незалежність людини від біологічних впливів тваринного світу й деструктивно-маніпулятивного впливу соціального світу (В.Васютинський) і є невід'ємною властивістю повноцінно розвиненої особистості.

Найсуттєвіше в духовності людині – дія в ній Бога через Духа Святого, який знаходиться в глибинах, основі душі найпритаманнішим Йому чином. За своєю природою дух – це божественне в людині, а не просто частина її ідентичності, це божественна присутність, божественний елемент у людині. Дух – абсолютне ціле, істинне, нескінченне й водночас справжнє у внутрішньому світі людини, якого не можна до кінця збагнути [6]. Це миттєвий, одноразовий, індивідуальний, змістовно невихолощений стан душі, який співвідноситься сам із собою (Г.-В.-Ф.Гегель). Дух є скрізь, пронизує всю душевну суть та екзистенцію людини, миттєво впливає на всі грані її життя, гармонізуючи та звеличуючи його (К.Ясперс).

Дух ірраціональний, позараціональний, надраціональний. Проявляється він у людяності, любові, добрі та красі [5, с.338]. Остання сила духу – це всеохоплювальна, спокійна, сама собою зрозуміла віра, це безпроблемна вірогідність в окремих скінченностях, що дає безпосередню життєву силу (К.Ясперс). Її суть полягає не в предметному баченні, бо розширення предметності віддаляє від містичного. У ній відсутня будь-яка раціональність, у неї немає ніякої логічної форми, протилежностей, суперечностей, відносностей предметів, нескінченності й антиномії.

Дух є ані суб'єктом, ані об'єктом, одночасно тим і тим; ні закінченим, ні нескінченим, ні окремим, ні цілим. Це єдність спокою й руху, становлення й існування. Він є справжнім і живим субстанційним центром людини, у якого немає претензій на панування. Одночасно він нікому не підпорядкований. Дух перебуває у всеобсяжній цілості з багатьма відношеннями й стосунками людини, проявляється у всіх місцях її перебування, визначає перебування та напрям поступу. Життя духу – це життя в напрямі до якості, об'єктивності, доброї форми та гармонії. Дух передбачає постійне трансцендентування в людському житті [13].

У внутрішньому світі людини та її житті дух синергетично вбирає в себе всі суперечності, постійно надаючи силу складовим суперечностей, одночасно не здійснюючи фінальне заспокійливе їх примирення. Він ніколи не йде на аб-

солотний синтез, у якому світ був би цілим, став би спокійним і мертвим. Антиномічний синтез духу одночасно спричиняє до життя пари протилежностей, які постійно відокремлюються та єднуються. Життя людини немовби пробігає вузьким гребенем, обабіч якого безодні відірваних ізольованостей хаосу та скам'янілостей. Це життя між хаосом і доброю формою. Спираючись на одну протилежність, реальне життя стає нецілим, потрапляє в глухий кут. Одночасно середне між двома протилежностями – теж не ціле, а є розвитком окремих частин.

Антиномічно рух духу існує доти, доки існує роздвоєння між суб'єктом та об'єктом. У реальному житті це роздвоєння сприймається абсолютним, нескінченним. Віруюча людина долає антиномії, удаючись до містичних переживань. Одухотворене життя – це не боротьба обох сторін протилежностей, у якій одна сторона неминуче перемагає, а боротьба у напрямі синтезу до сформованої повноти.

Дух ґрунтується на вірі, а не на людському знанні. Духовна віра – це життя з інтелектуальним скепсисом, це істинний шлях до істинного знання, до істинного та абсолютного сенсу. Якщо віра перестає існувати, на її місці постає емпіричне знання. Духовна віра допомагає розв'язувати нескінченну проблематику життя, осмислювати його, долати відчай і страх, нігілістичні настрої, переосмислювати страждання. Душа людини – це місце, де здійснюється людський вибір: а) вибираючи дух, душа стає духовною; б) звертаючись до плоті, вона стає плотською. Смысл віри завжди спрямований на становлення і майбутнє, на вічне, позачасове. Завдяки вірі вдається прийняти рішення в конкретній життєвій ситуації.

Життєва віра людини завжди пов'язана з окремим змістом, сенсом. У життєвому процесі одночасно проявляється скінченна форма й абсолютне. У людській душі є єдність живого знання та предметної свідомості. Тільки живе знання – справжнє знання, основа предметного знання людини, основа науки, відповідальної перед людиною та цивілізацією.

Як зазначає К.Ясперс [13], зорієнтованість особистості на духовність виражається в «містичній настанові, яка знімає протилежності суб'єкта та об'єкта (Я і предмета). За своєю суттю, містична настанова людини – це відмова від розширення предметного світу й власної індивідуальності. У містичному зануренні людина переживає цілковитий спокій і задоволення. Містичне існує позачасово, у вічній присутності Бога. Воно не пригнічує, а формулюється просто як єдине буття. За містичної настанови людина з винятковою впевненістю відходить від усього особливого, предметно зумовленого, заперечує його, звертаючись до сутності містичного.

Духовні переживання Божественного не досягаються вольовим чи раціональним способом розщеплення світу на суб'єкт та об'єкт. До цього безпосередньо веде шлях через віру, молитву, чесноту, страх Божий. Містичне усамітнення – знаходження людиною своєї природної основи в осмисленому зв'язку з її цілісною психологічною сутністю. Людина має жити так, щоб кожна хвилина її існування мали стосунок до найглибших основ буття.

У містичній настанові сприймається «спільність з безумовним, виникає поривання до безіменної мети» [17]. Вона передбачає найближчий дотик люд-

ської сутності до неперехідної безодні, яка пролягає між ідейними та безідейними настановами як усередині, так і прямо відчуваними найбезпосередніше – одиничними сферами, між людьми, котрі об'єктивно чинять «те ж саме».

Містична настанова в особливий спосіб впливає на сприймання часу. Пересічна людина більше рефлексує в минуле й майбутнє, а теперішнього уникає. Навпаки, духовна саморефлексія стосується відношення фактичного часового існування та інтенції до вічності й безчасся (повноти часу). У духовному плані єдиною часовою реальністю є теперішня мить. У ній сьогоднішня поєднана з вічним, а вічне сповнене змістом сьогоднішня. У миті проявляються недовершеність чуттєвого життя й довершеність життя вічного. Абстрактне усунення в миті минулого й майбутнього призводить до простого моменту, до безкінечної часовості чуттєвого. Час і вічність торкаються миті як атома вічності, але не самої вічності. Час постійно відкриває людині вічність, а вічність постійно проникає в час через мить. Вічність сповнена смислу на протигагу безкінечній порожнечі перебігу часу від минулого через сьогоднішня до майбутнього.

Людина рідко усвідомлює, що її життя залежить від митей. Найчастіше її внутрішнє душевне життя є пульсуванням між простими часовими моментами, у якому найвищі вершини трансфери є рідкісними митями. Людина постійно наближається до нескінченного, то віддаляється від нього. У її житті є і цілком порожні часові моменти. У миті існує велика синтетична сила, що допомагає особистості здійснити якісний стрибок до нового. Мить важко збагнути, не можна простежити в переходах, бо вона лише присутня.

У людини постійно виникає напруження між чуттєво-теперішньою потребою ситуації та поступом до реалізації духовного, коли мить раз по раз відступає під впливом сили чуттєвого сьогоднішня. У людини духовне дає психологічну силу, що виявляє себе як знання й бажання, виявляється в певності, що «мить іманентна духовному» [17, с.115], коли присутня християнська повнота часу. У реальному житті значно частіше трапляється недиференційовані стани поєднання містичного й реального. Це – стан відсутності суб'єкт-об'єктного роздвоєння, і навпаки, єдності віри з предметними станами свідомості.

Духовне проявляється в моральному, але не зводиться до морального в його традиційному розумінні, бо одночасно існує моральність соціальної та духовної природи. Духовність виражається в здатності поставити на власне місце Іншого (навіть цілий світ) не через те, що він коли-небудь поверне борг і віддячить, а тому, що життя Іншого викликає повагу і є цінністю уже саме по собі. Здатність виявляти безкорисливу турботу й доброту є одним із варіантів свободи від інстинкту природного добору, закону прибутку, життєвого прагматизму. Духовність виявляється у формі взаємодії людини й світу, у якій пріоритетом людина добровільно може обрати не себе, а світ або його частини.

Духовно досконала особистість не тільки усвідомлює вирішальне значення моральності в людських стосунках, у розвитку та функціонуванні суспільства на гуманістичних засадах, а й активно утверджує моральне начало у повсякденному житті – у ставленні до інших людей, до себе самої (М.Боришевський). Пробудження духовності дає особистості більшу незалежність від оточення, спрямовує її до ідеальної мети – до вдосконалення, до спасіння. Шлях до

досягнення душевної гармонії, справжньої радості буття необхідно шукати в гармонії в собі.

Ззовні духовне проявляється в діях, вчинках, ставленнях, позиціях. Духовне життя людини (життя в душі) безперервне, у ньому етапи становлення перериваються кризами, перетвореннями, метаморфозами. Кожна нова життєва позиція містить у собі нескінченність і вічність. У переломні моменти дух завжди пропонує прості рішення конкретних життєвих ситуацій та відродження, навернення аж до переміни всієї особистості. В автентичній усецілості дух надає життю опору й смисл.

Духовність – необхідна умова досягнення людиною щастя. Основна запука радості буття полягає у звільненні емоційної сфери людини від агресії з боку суспільства, яке має побудувати стосунки між людьми на істинному, але неусвідомленому прагненні до любові й творчості. Тільки пробудження гуманістичної совісті, розвиток духовності особистості є тією «істинною революцією», що може відкрити людині справжню радість буття, «воскресить» людину, поверне її до істинної сутності. Головним натхненником (суб'єктом) цієї «революції сердець» є сама людина, що звернулася до духовного.

Навпаки, бездуховне життя стає глибокою пустелею, супроводжується психологічно рафінованими станами, обмеженими в часі. Невимовну повноту заступають усвідомлення порожнечі, а також спотворене відчуття щастя, матеріалізація містичного у видіннях. Життя стає хаотичним. Іти духовним шляхом – означає відмовитися від будь-якого зовнішнього чи внутрішнього (душевного) імпульсу.

Отже, духовність – це реальність не психологічна. Психіка не включає в повному обсязі духовне. Духовність не є елементом океану несвідомого, як про це стверджується в сучасних психоаналітичних концепціях. Воно не є елементом лише свідомості. Духовність є позасвідомим у людини. Через нього пояснюються феномени совісті, почуття вини та інші вищі переживання. Сучасна психологія безпосередньо підходить до аналізу проблем духовності, але ще не досягла адекватного її трактування. Визріла об'єктивна необхідність у новій стратегії дослідження психологами духовної сфери людини, а відтак – проблем психіки й особистості, їх функціонування й розвитку.

1. Боришевський М. Й. Духовність як міра довершеності особистості / М. Й. Боришевський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. – Т. VIII, вип. 6. – С. 26–31.
2. Документи II Ватиканського Собору, конституції, декрети, декларації. – Л.: Свічадо, 1996. – 39 с.
3. Евдокимов П. Этапы духовной жизни: От отцов-пустинников до наших дней / Евдокимов Павел; пер. с франц. С. Зейденберга, М. Норданского. – М.: Свято-филаретовская моск. высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
4. Іванчіч Т. Діагностика душі й агіотерапія / Т. Іванчіч; [пер. О. Гладкий]. – Л.: Свічадо, 2008. – 296 с.
5. Кордунова Н. О Психологічні особливості становлення духовних цінностей старшокласників у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. О. Кордунова. – К., 2001. – 20 с.

6. Матюша І. К. Духовність та її виховання у старшокласників / І. К. Матюша // Психологія та педагогіка. – 1998. – № 3. – С. 164–170.
7. Медведев М. Ю. Православное учение о личности и его некоторые прикладные аспекты [Электронный ресурс] / М. Ю. Медведев. – Режим доступа : <http://www.xraspb.ru/libr/Medvedev-M/pravoslavnoeec-henie.html>. – С. 30–36.
8. Мень О. Син людський / Олександр Мень; пер. з рос. Л. Хмельковський. – Л. : Свічадо, 1994. – 328 с.
9. Молитвослов / уклад. Василянська Літургійна Комісія. – Рим; Торонто : Вид-во оо. Василян, 1990. – 1373 с.
10. Моргун А. Н. Решение психофизиологической проблемы в святоотеческом учении о душе (на примере учения византийского мыслителя XIV века святителя Григория Палами) / А. Н. Моргун // История отечественной и мировой психологической мысли : Постигая прошлое, понимать настоящее, предвидеть будущее : м-лы междунар. конф. по истории психологии [«IV московские встречи»], 26–29 июня 2006 г. / отв. ред. А. Л. Журавлев, В. А. Кольцова, Ю. Н. Олейник. – М. : Ин-т психологии РАН. 2006. – С. 14–22; 409–412.
11. Москалець В. П. Комплекси базової особистості сучасної України / В. П. Москалець // Методологічні і теоретичні проблеми психології: хрестоматія / упоряд. З. С. Карпенко, І. М. Гоян. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 380–395.
12. Москалець В. П. Психологічний зміст духовності і духовність мистецтва / В. П. Москалець // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. – К., 1994. – Ч. I, р. III. – С. 284–286.
13. Несмелов В. И. Вера и знание с точки зрения гносеологии / В. И. Несмелов. – Казань, 1913. – 110 с.
14. Савчин М. В. Духовна парадигма психології: монографія / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 252 с.
15. Савчин М. В. Методологеми психології : монографія / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
16. Селіванова І. Л. Духовність очима учнівської молоді і проблеми національної самосвідомості / І. Л. Селіванова // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 6. – С. 14–16.
17. Ясперс К. Психологія світоглядів / К. Ясперс; пер. з нім. О. Кислюк, Р. Осадчук. – К. : Юніверс, 2009. – 464 с. – (Філософська думка).

УДК 159.922.2

Йосип Цимбрикевич

ЛЮДИНА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ

У статті йдеться про психологічні підходи до проблеми природи людини. Психіка орієнтує людину в навколишньому середовищі, є системою регуляції та саморегуляції. Людина як психологічна сутність – індивідуальний суб'єкт зі складною системою взаємодії свідомого й несвідомого, внутрішньо-чуттєвого та зовнішньо-рухового, споглядання, діяльності, поведінки, вчинку.

Ключові слова: людина, психіка, психологія, свідомість, несвідоме, активність, природне, соціальне.

The article discusses the psychological approaches to the problem of human nature. The mind directs the person in the environment, is a system of regulation and self-regulation. People as a psychological entity is an individual entity with a complex system of interaction between the